

фос. Нов момент во грчката политика било доаѓањето на англискиот принц Алфред на чело на државата. Сепак, односот на Грција кон македонското прашање не се менувал. Напротив, се интензивирала работата на грчката пропаганда преку влашките мисионери и учители во Македонија, додека грчките конзули настојчиво ги кодошеле македонските преродбеници и национални дејци кај османските власти, иако со нив не биле во добри односи.

Врз грчката надворешна политика на Балканот особено влијание имало и Критското востание, по кое била спроведувана политика на приближување кон османската држава.

На меѓународен план, грчката политика била променлива, зависно од интересите на нејзините ментори. Токму затоа, д-р Јовановски грчката политика на неутралност ја карактеризира како политика на исчекување. Бурните политички промени на Бал-

канот за време на Берлинскиот конгрес, грчката политика ќе се обиде да го искористи за промовирање на т.н. грчко прашање. Благодарение на четите испраќани на територијата на Османската империја, кое грчката политика секогаш го злоупотребувала, кон крајот на 19. век, започнале грчко-османските преговори за исправка на границата, така што Грците ги добиле цела Тесалија и дел од Епир. Тоа било првото грчко територијално проширување на Балканот.

Завршувајќи го нашето претставување на книгата „Грчката балканска политика и Македонија (1830-1881)“ од д-р Далибор Јовановски, слободни сме да кажеме дека претставува вистинско задоволство да се прочита, но и од неа да се исползуваат автентични сознанија, кои нам несобично ни ги става на располагање авторот на овој исклучителен труд.

Катерина ТОДОРСКА

Виолета Ачкоска, Никола Жежов, *Репресивајта и репресираните во најновата македонска историја* (прв дел), „Макавеј“, Скопје, 2005, 283

Во текот на 2005 година од печат излезе Монографијата „Репресијата и репресираните во најновата македонска историја“ (прв дел) од авторите д-р Виолета Ачкоска и м-р Никола Жежов, во издание на издавачката куќа „Макавеј“ од Скопје. Трудот ја разработува темата на репресијата како дел од комплексната историја на македонскиот народ во периодот на најновата историја. Притоа, како што нагласиле и самите

автори, оваа тема не претставува само тема од историографски интерес, туку може да се разгледува и од психолошки, социјално-психолошки, социолошки и поширок општествен аспект, како појава и начини преку кои властите во повеќе временски периоди и различни општествени услови ја наметнувале својата волја и политички интереси.

Во книгата се опфатени настани и појави кои се однесуваат на

историјата на денешна Република Македонија во текот на Втората светска војна и во рамките на современата македонска држава по 1944 година, потоа егејскиот и пиринскиот дел на Македонија за време на истата војна, како и судбината на Македонците во текот на Граѓанската војна во Грција. Трудот содржи пет глави поделени во две тематско-хронолошки целини: I. Репресијата во текот на НОВ 1941 - 1944 година (односно 1949) и II. Репресијата по Втората светска војна во рамките на современата македонска држава.

Во првиот дел на оваа монографија авторите се задржуваат на репресијата и теророт за време на Втората светска војна. Преку поединечни и групни прикази на формите на репресија е претставена општата положба во сите делови на Македонија, како и најразличните форми на антифашистичкиот отпор на македонскиот народ. Тука, посебно место заема анализата на репресијата над Македонците во текот на Граѓанската војна во Грција.

Во вториот дел акцент е ставен на неколкуте клучни процеси и појави, околу кои државата применувала непримерно насилство кон „народните непријатели“, а се претставени и внатрешните идеолошки чистки, судените за идеите на ВМРО и обединета Македонија, како и репресијата за време на Информбирото. Авторите во рамките на ваквото истражување прават поврзување на општествените случувања со личните драми и судбини на луѓето.

Во првата глава „Репресијата во вардарскиот дел на Македонија“ е анализирана состојбата по окупацијата во 1941 година, организирањето на националноослободителното

движење и востанието на македонскиот народ, како и активностите што ги преземале окупационите сили со цел да го сузбијат ова движење. Наброени се сите позначајни имиња на припадниците на националноослободителното движење, кои безрезервно, веднаш се приклучиле кон НОВ. Во најголем број случаи овие личности биле изложени на невиден терор од страната на бугарските окупационски власти, кои со цел да задушат каков било вид отпор, често употребувале и инквизиторски методи на измачување. Такви се примерите на репресијата врз Цветан Димов, Страшо Пинџур, Васил Антевски-Дрен, Невена Георгиева- Дуња, Мирче Ацев... кои ги завршиле своите животи во затворите на „ослободителите“ останувајќи до крај верни на своите идеали. Авторите ни ги претставуваат и докрај неразјаснетите убиства на Коста Рацин и Методија Шаторов-Шарло. Во оваа глава е даден пресек и на балистичките репресалии врз македонскиот народ во западниот дел од Македонија, опожарувањето на многу македонски села во Кичевско, Дебарца, Гостиварско, многубројните убиства, пред сè, на цивилно население и етничките чистења на тие територии.

Втората глава се однесува на репресираните за Македонија во текот на Втората светска војна во егејскиот дел на Македонија. На почетокот е опишана Грчко-италијанската војна и учеството на Македонците во неа, како и Драмското востание против бугарската окупационска власт во кое учествувале и голем број Македонци. Овие Македонци со иста мера ги почувствувале акциите на бугарските воени и поли-

диски сили како и грчкото население. Според некои извори, во тридневните репресалии врз населението во Драма и нејзината околина од страна на бугарските власти биле убиени 2500-3000 луѓе.

Состојбата за време на Втората светска војна во егејскиот дел на Македонија е претставена и преку убиствата на предводниците на ослободителното движење Ташко Караџа и Лазо Трповски, како и преку многубројните примери на тортура од окупаторските сили во тогаш се уште многубројните македонски села. Претставена е и неискрената улога на КПГ и ЕЛАС кон македонските воени и политички раководители особено по апсењето на Вангел Ајановски во 1944 година. Оваа состојба ескалирала со повлекувањето на Костурско-Леринскиот баталјон на територијата на вардарскиот дел на Македонија, каде што била формирана и Првата егејска ударна бригада. Оваа бригада учествувала во завршните операции за ослободување на вардарскиот дел на Македонија.

Во третата глава се дава приказ на репресијата врз Македонците во егејскиот дел на Македонија за време на Граѓанската војна во Грција 1945-1949 година. На почетокот е претставена внатрешно-политичката состојба во Грција и во грчкото општество каде што лежат корените за оваа идеолошка и политичка конфронтација. Потоа е даден опширен приказ на теророт што го спроведувале силите на грчките монархисти речиси во сите околии во егејскиот дел на Македонија, односно онаму каде што македонскиот народ се уште претставувал мнозинство, или значаен етнички и демографски

фактор и покрај големите етнички поместувања и чистења направени од грчките власти во претходните децении. Овде е опишана македонската голгота и раскажана „егејската приказна“ преку сведоштвата на многубројни учесници во Граѓанската војна во Грција, членови на ДАГ, или луѓе кои ја почувствувале репресијата и теророт врз својата кожа. На крајот на ова глава се заклучува дека како последица од репресивната политика на грчката држава во периодот 1945-1949 година настанале тектонски нарушувања на етничката карта на Егејска Македонија, каде што бројот на македонското население осетно се намалил, а од некои региони Македонците биле засекогаш иселени. За ваквата радикална демографска промена сведочи и официјалната грчка статистика со податоците од пописот на населението во 1951 година каде што не се споменуваат 46 македонски села со над 20.000 жители, промена која оставила трајни последици на овој дел од Балканот.

Во четвртата глава „Репресијата и репресираните во Пиринска Македонија во периодот 1941-1944 година“ е претставена општата политичка ситуација во пиринскиот дел на Македонија и состојбите во македонското националноослободително движење за време на Втората светска војна, како и убиствата на еден од најистакнатите предводници на македонското ослободително и антифашистичко движење во Пиринска Македонија, Никола Парупнов во декември 1943 година.

Најобемната петта глава ја опишува репресијата по Втората светска војна во Република Македонија како дел југословенската

федерација. Тоа е периодот на конституирањето на современата македонска држава, кога со одлуките на Првото заседание на АСНОМ било реализирано историското право на Македонците на своја национална држава, но само на дел од нивната етно-географска територија. Затоа, прашањето за обединувањето на македонскиот народ било едно од најгорливите. Всушност, околу него се кршеле копјата на идеолошко-политичките пресметки и конфронтации, пресметки и чистки. На една страна се наоѓале приврзаниците за целосно решавање на македонското прашање преку обединување на македонскиот народ, а на другата претставниците кои сметале дека југословенското решение е конечното решение за македонското прашање. Така, паралелно со градењето на државата се одвивал процесот на идеолошка пресметка во внатрешпартиските редови на „антипартиската“ група која најчесто била именувана како „автономистичка“ или „сепаратистичка“. Во контекст на ова, авторите наведуваат дека врз основа на расчистување со „народните непријатели“, идеолошките неистомисленици и со наводните „класни“ непријатели, првата деценија на „народната“ држава била исполнета „со силна репресија, неосновани казни, бруталност врз обвинетите во истражната постапка и во затворите и со создавање на еден цел систем на доушници. Сево ова се користело во рамките на пренасочување на националната идентификација на Македонија кон Југославија преку комунистичка идентификација“.

Во понатамошната разработка авторите наведуваат дека политичкиот систем бил така кон-

ципиран што Партијата во пракса добила можност за целосна контрола врз државно-управниот и судскиот апарат. Всушност, „народната“ држава во практиката функционираше како партиска држава која во најголема мера се потпираше врз организите за внатрешна безбедност (УДБ). На тој начин таа лесно можела да расчисти со сите неистомисленици или идеолошки противници, давајќи им на процесите политичка димензија. Партијата станала единствен арбитер на целокупниот развој. Бил воспоставен кривично-правен систем во кој „потребата на праксата“ доминирала над законските одредби. Во воспоставениот систем на доушничтво секое јавно истапување било следено од страна на партиските кадри како и од лица од Управата за државна безбедност (УДБА). Биле спроведувани многубројни монтирани судски процеси меѓу кои најеклатантен пример за монтиран политички процес е судењето на претседателот на Президиумот на АСНОМ, Методија Андонов-Ченото чија политичка и животна судбина е опишана на страниците на оваа монографија.

Системот на репресија и драматиката на времето проследена низ трагиката на судбините на повеќе македонски национални дејци и патриоти кои не настрадале од туѓите режими против кои се бореле целиот живот, туку токму од своите довчерашни другари. Дел од животните и политичките премрежја на Петре Пирузе-Мајски, Венко Марковски, Богоја и Јонче Фотеви, Панко Брашнаров, Павел Шатев како жртви на системот и бележити дејци на македонското ослободително дело се претставени преку многуброј-

ни кажувања на нивни современици. Личната голгота на многубројни членови на повеќето групи кои дејствувале на линија на ВМРО е претставена преку судењата и дисквалификациите на нивните активисти, а понекогаш и на нивните семејства. Во периодот 1945-1985 година биле откриени 105 илегални групи и организации со преку 1200 членови кои биле дисквалификувани поради нивното дејствување „насочено кон отцепување на Република Македонија од заедницата на југословенските народи и создавање самостојна обединета Македонија“.

Низ страниците на монографијата се обработени повеќе прашања кои со децении беа табу-теми во македонската историографија. Во тие рамки е фрлена нова светлина врз настаните на Скопското кале и во штипската касарна, велешките егзекуции итн. Особено потресно, аргументирано и пластично, преку многубројните сведоштва на современици и членови на семејствата на егзекутираните кои долги години ги трпеле последиците од смртта на своите најблиски, преставени се настаните во Велес во јануари 1945 година.

Посебно поглавје во книгата е посветено на времето на Информбирото, на времето на бескомпромис-

ни идеолошки чистки и политички дисквалификации чии последици најмногу ги почувствувале осудениците на Голи Оток кои таму биле испратени на т.н. „општествено превоспитување“. Бруталноста и свирепоста на органите на прогонот по „линија на ИБ“ ја почувствувале многубројни македонски дејци, идеалисти кои искрено верувале во идеите за кои се бореле, како и многумина кои без пресуда минале повеќе години во многубројните логори на СФРЈ и на Голи Оток кој останува да биде симбол на свирепоста и апсурдот на еден систем.

Монографија на д-р Виолета Ачкоска и м-р Никола Жежов претставува значајно искуство за повеќе истражувачи поради нејзиниот методолошки пристап и специфично секој кој ќе се сретне со неа бидејќи преку неа читателот има можност да го согледа начинот на практикување на власта, употреба на сила и репресија и справување со своите политички и идеолошки неистомисленици, противници или непријатели. Овој труд ќе им послужи не само на оние што професионално се занимаваат со историјата, туку на сите кои со љубопитност ги читаат трудовите што зборуваат за минатото.

Борче ИЛИЕВСКИ